

Ideer uge 50 | 2012

Selvskab. En stresset barndom kan føre til, at hjernens amygdala skrumper, så man opfører sig antisocialt. Måske kan vi ligefrem alle undskyldes ved vores genetiske mangler? Men den går ikke, argumenterer Jesper Hoffmeyer, for vi skaber og genskaber til stadighed os selv.

Af Jesper Hoffmeyer

Kan vi gøre for det?

Cand.scient., dr.phil., emeritus Biologisk Institut Københavns Universitet | en nyligt offentliggjort britisk undersøgelse konkluderes det, at teenagere, der udviser antisocial adfærd, også hyppigt udviser forandringer i hjernen, nærmere bestemt i den region i hjernens dyb, der kaldes amygdala, og som er med til at bestemme, hvilken betydning, vi tillægger vore oplevelser og erindringer. En af forskerne bag undersøgelsen, Graeme Fairchild fra universitetet i Southampton, udtaler, at dette åbner mulighed for at »scanne, om der er forhøjet risiko for, at en person fremover vil begå lovovertrædelser,« og dermed at kunne træde til med støtte til familien, som han siger. Smukt nok måske, men også ganske foruroligende, for statistiske korrelationer er ikke det samme som forståelse. Hvad er det egentlig, der konkret foregår i vores sind, når dette mandelformede segment, amygdala, er formindsket? Ingen kan svare andet end overfladisk på det.

Denne undersøgelse er vel hverken mere eller mindre opsigtsvækkende end så mange andre studier af det såkaldt biosociale grundlag for adfærdsafvigelse, der kommer i disse år. Alene mellem 2006 og 2009 fordobledes antallet af tilfælde, hvor neurovidenskabelig evidens blev fremlagt i amerikanske retssale. Den mest opsigtsvækkende sag i denne ende af spektret er utvivlsomt den italienske mordsag, hvor den anklagede, en vis Abdelmalek Bayout, tilstod at have stukket sit offer til døde med en kniv, fordi offeret havde fornærmet ham for hans religiøst begrundede brug af øjenmakeup. Bayout blev idømt 12 års fængsel, men dommen blev senere nedsat til ni år, fordi Bayout gjorde gældende, at han havde en mutation i genet for enzymet Monomanin oxidase A (MAOA), et enzym, som spiller en vigtig rolle for den kommunikative aktivitet internt i hjernen. Lave niveauer af MAOA er statistisk blevet sat i forbindelse med en forøget forekomst af kriminalitet hos unge mennesker. Rent teknisk er sagen dog absurd, fordi

man ikke kan slutte fra en statistisk sammenhæng til et enkelt individ. »90 procent af alle mord begås af folk med et Y-kromosom, altså mænd,« siger den britiske genetiker Steve Jones i en kommentar til sagen: »Skulle mænd så automatisk have kortere straffe?«

Det helt principielle juridiske problem, som rejses i den slags sager, ligger med den amerikanske retspsykolog Stephen Morse's ord i, at det jo »ikke er hjerner, der begår forbrydelser, det er mennesker.« Og endnu mindre er det gener, der begår dem, kunne man tilføje. I en undersøgelse publiceret i PLoS ONE tidligere på året erkender forfatterne, at man ikke har kunnet påvise evidens for nogen sammenhæng mellem bestemte genetiske afvigelser og antisocial adfærd hos voksne. Som mulig forklaring angiver forfatterne, at et samspil mellem mange gener er involveret i etableringen af antisocial adfærd og at hver af disse genafvigelser kun bidrager med en meget lille procentdel til det samlede resultat. Så altså ingen enkle sammenhænge på genernes niveau.

En langt mere interessant forklaring, som også angives af forfatterne, er dog, at den konkrete virkning af genetiske afvigelser er afhængig af opvækstmiljøet. Mutationer i genet for MAOA har for eksempel betydning for, hvorvidt omsorgssvigt i barndommen fører til udviklingen af antisocial adfærd. Det er interessant i den sammenhæng, at stærkt og vedvarende forhøjede niveauer af stresshormoner kan beskadige amygdala og dermed den måde, vi indkoder og afkoder betydninger på. En bestandigt stresset barndom kunne altså tænkes at få de følger for amygdala, som forskerne nu har påvist hos adfærdsvanskelige teenagere. Når ikke alle rammes lige hårdt, kan det skyldes, at vi genetisk kan være mere eller mindre modtagelige for effekten af et højt niveau af stresshormon eller for, hvor nemt produktionen af stresshormon når op på skadelige niveauer. Genernes og livserfaringernes indflydelse på vort sindelag og vore handlinger er langt mere sammenfiltrede i udviklingsprocessen, end man umiddelbart tænker sig.

Når vi skal tage stilling til rimeligheden af straf, tager vi også uvægerligt stilling til den fri vilje, for hvis viljen ikke var fri, så var al straf jo urimelig. Og dog ved vi, at både arv og opvækstvilkår er medskyldige i vore gerninger. Ganske fri er viljen så helt bestemt ikke.

Men i en eller anden forstand må den være fri eller vi må lade, som om den er det for ellers ville det meste af livet være absurd.

En af grundene til, at spørgsmålet om menneskets frie vilje forekommer så sært ubesvarligt, er måske, at det tænkes i et øjebliksperspektiv: »Jeg har mit selv og jeg handler derefter.« Jeg tror, det perspektiv er vildledende. I stedet skal vi se selvet som en tilblivelse og altså ikke som en væren: selvet er ikke noget vi bare har, det er noget, vi skaber på ny og på ny i et komplekst og stadigt skiftende samspil mellem vore erfaringer og medfødte konstitution. Derfor er hele arv-miljø diskussionen lettere absurd. Vi er ikke formet af arv og miljø i et eller andet forhold, for lige fra vores fødsel har de to slags input virket sammen om at danne og gendanne os i hvert sekund.

Når man, som Breivik, er omkring de 30 år, så har man levet i cirka 11.000 døgn og har formentlig været vågen i 175.000 timer. Hver eneste af disse timer har ændret en og når man som 70-årig tænker tilbage på, hvad der hændte engang for 30 år siden, kan det undertiden føles, som om det var noget, der skete i et helt andet liv.

Med andre ord: Selvet er et livshistorisk selv. Vore handlinger bestemmes ikke af os selv nu og her, men af os selv som en livsbane. Nu og her er vores handlefrihed om ikke helt væk så dog i utrolig grad bestemt af de mængder af valg, vi har truffet tidligere, og den mængde af indsigter, som vi har gjort gennem livet. Om en paranoiker som Breivik skal dømmes sindssyg eller ej, er nok mest et definitionsspørgsmål. For mig at se er det afgørende, at han ikke blot er den, han er, men snarere den, han har gjort sig til. Han har selv gennem sit livs mange valg været med til at anlægge de »sindssyge« træk. I den forstand mener jeg, det giver mening at tale om frihed og ansvar.

Destinations URL: <http://www.weekendavisen.dk/smarticle/view/2>